

היריד כמוסד כלכלי — בשולי ההערה

Author(s): זאב ספראי

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. (תשמ"ו), pp. 485-486

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70039807>

Accessed: 05/12/2011 14:11

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

היריד כמוסד כלכלי – בשולי ההערה

מאת זאב ספראי

תודתי לאפרים קליימן על הערותיו, הארותיו ותגובותיו. בשולי דבריו ברצוני להעיר בקצרה מספר הערות:

(א) האם היתה ליריד הצדקה כלכלית פנימית? קליימן מצביע על העובדה, שבכל יריד הסחורה זולה והפעילות בו כדאית לקונה ולמוכר כאחד. טיעון זה הוא בבחינת התפרצות לדלת פתוחה, שהרי הדברים ברורים ומובנים. במיוחד נכונים הדברים ביריד הרומי, אשר בו שרר פטור ממס (ראה להלן), ואף על פי כן, תופעת הירידים אופיינית בעיקר לאזורים מתפתחים, ואילו בארצות בעלות כלכלה מפותחת הם נדירים. עדות לכך ניתן למצוא בהשוואה בין מספר ימי השוק בארצנו בשנות השלושים והארבעים של המאה הנוכחית לבין מספרם המצומצם כיום. בארצות מפותחות קטן מספר הירידים. שורשיהם של אלו הפעילים נעוצים בדרך כלל במסורת היסטורית מימים עברו, ובעיר גדולה, שבה קיים כל מגוון המוצרים, אין ליריד למעשה הצדקה כלכלית. השאלה העיקרית איננה מדוע מגיעים ליריד הקונים או המוכרים, אלא מדוע ראו השלטונות לעודד ירידים אלו ולייסד ירידים חדשים. ובמיוחד חריפה השאלה לגבי הירידים בערי מסחר גדולות כעכו או עזה. ניתן לטעון, שהכלכלה הרומית ורמת המסחר לא היו מפותחות במידה רבה, אולם אפשר להציע פיתרון חילופי, המעמיד את החגיגה ויום הקודש במרכזו של האירוע, טיעון שהעליתי במאמרי. חשיבותו של מקום הקודש בבוטנה עוד לפני כינון היריד, ותיאורי חג הוורדים, הוא יריד עזה, בהחלט מסייעים לדעה זו, אם כי מובן שעדיין אין בכך ראייה מכרעת. לכאורה ניתן לטעון שלירידים באיזור הכפרי היה תפקיד מרכזי יותר בחיי הכלכלה, ברם ממצא המטבעות מיריד כפרי מובהק כבוטנה מצביע על מסחר ברמה בינלאומית, זאת בנוסף לכלל המקורות שהבאתי במאמרי, המדגימים את הסחורות האופייניות ליריד מעין זה. יתר על כן, ה'שיירה', אמצעי השיווק העיקרי של המשק החקלאי, מתוארת במפורש כמי שאיננה מגיעה ליריד (תוספתא, עבודה זרה א ז, צוקרמנדל, עמ' 461). עיקרו של הוויכוח צריך להיות סביב השאלה, האם אכן היה משק המסחר בתקופה הרומית כה מפותח, כפי הנחת, או שמא תיאור זה מופרז. שאלה זו ראויה לדיון נפרד ולא כאן המקום לכך.

(ב) תפקיד היריד בקביעת מחיר שוק. חשיבות כלכלית רבה נודעה לקביעת ה'שער', המחיר העונתי, לסחורה בכלל וליבול השנתי בפרט. עם זאת, קשה להניח שלשם כך נוסדו ירידים, ולכל היתר זו תוצאה שולית שלהם. יתר על כן, באזכורים ההלכתיים נקבע השער רק על ידי היבול החקלאי בזמן האסיף, ואילו המחיר בשוק העירוני לא נחשב למחיר השער משום שהוא מחיר זמני. המקור לכך מובא על ידי קליימן, אך מסקנה זו לא הוסקה על ידו. שוק החטיטה של ציפורי מובא כדוגמה לשוק שניתן להשתמש בו לקביעת השער, משום שהוא קבוע: 'מהו לפסוק בשער של סירקי (חטיטה). ר' יוחנן אמר פוסקין, ריש לקיש אמר אין פוסקין... מסתברא דיודי ריש לקיש לרבי יוחנן

בשער סירקי של ציפורין שאינה פוסקת (ירושלמי, בבא מציעא ה' ת, י ע"ג). בהמשך מובא השוק של טבריה כדוגמה לכך, משום ששערו קבוע, אך לא נאמר מדוע שערו קבוע, ונראה שאף כאן הכוונה לשוק קבוע במשך כל השנה. אם כן, היריד העיתי אינו יכול לשמש לקביעת מחיר שנתי יציג, והסיבה לכך ברורה, שהרי זהו מחיר זמני ומלאכותי, הנמוך מהמחיר הקבוע.

(ג) הנחות מכס. המסקנה שהמכירה ביריד היתה פטורה ממס איננה נובעת רק מניתוחו של ליברמן, אלא בעיקר מהזיהוי בין ה'יריד' ובין מוסד ה- *παράγοις* הרומי, ודומני שבמאמרי הובאו די ראיות לאישושו של טיעון זה. מהמקורות הארצישראליים שהובאו ברור שההסבר העיקרי לאיסור ההשתתפות ביריד הוא האיסור ליהנות מן המכס: 'תוכה שנהנה מן המכס אסור' (ירושלמי, עבודה זרה א ד, לט ע"ג). לעומת זאת בתלמוד הבבלי טושטשה הנמקה זו, מן הסתם משום שמציאות זו היתה בלתי מוכרת בממלכה הפרתית. דבריו של ר' נתן בבבלי עבודה זרה יג ע"א חריגים, בכך שהם קושרים את הפטור ממכס (ואת האיסור הכרוך בכך) ל'כל מי שנטול עטרה ויניח בראשו ובראש חמורו לכבוד עבודת כוכבים'. המימרא קשה, ולא מן הנמנע שכלל איננה ריאלית. במאמרי הצעתי, שהעטרה היתה סימן לפטור מהמכס, שהוענק רק לחלק מבאי היריד. קליימן טוען שסימן זה העיד על 'הזדהות פולחנית'. הסבר זה אפשרי, אם כי כבר קליימן עצמו מעיר שאין בהסברו משום הסבר מילולי לסיפא של דברי ר' נתן: 'לא יניח נמצא מהנה', ונימוקו העיקרי משום ש'רישוי המוני יכול להיות בעיה מינהלית'. נראה לי שבעיה מינהלית זו פשוטה. הפטור ממכס ניתן לא לקונים אלא למוכרים – לבעלי הדוכנים. היה זה מס אישי, ועל כן אין כל קושי להניח שרק חלק מהמוכרים נהנו ממנו. בכך תוסבר המימרא מבלי לנתק מכלל המקורות שבידינו.

במספר עניינים משניים נוספים חולק קליימן על דברי. נימוקי הוצעו לפני הקוראים במאמרי, ואין טעם לחזור עליהם. אולם, מכיוון שנתגלגלה לידי הזכות לעסוק שנית ב'יריד', ברצוני להוסיף שני פרטים אשר אינם קשורים לתגובתו של א' קליימן. (א) התוספתא מזכירה יריד ש'נתנה מדינה ושתנתה גדולי מדינה' (תוספתא, עבודה זרה א ז), וכבר הערתי במאמרי שלפי החוק הרומי רק הקיסר רשאי היה לכונון יריד. ברם, באפריקה נמצאה כתובת על כינון יריד על ידי הבולי העירונית, לפי בקשתו של בעל אחוזה¹, אף שלא ברור אם גם יריד זה נהנה מפטור ממכס. על כל פנים, מסתבר שגם אם היתה הנחת מס, הרי שבירידים הנזכרים בתוספתא לא הוענקה הנחה זו לכבוד אל כלשהו ולכן הותרה ההשתתפות בהם. (ב) בארץ ישראל או בסביבתה הקרובה נמצאה משקולת שהוטבעה על ידי הממונה על היריד², *Παράγοις ὄρχος*. משרת הממונה על היריד היא משרה עירונית, המוכרת לנו היטב מערי אסיה הקטנה³. תפקידו של הממונה היה מקביל לזה של האגורנומוס בעיר. משקולת זו מצטרפת איפוא לכלל העדויות על הירידים בארץ ישראל בתקופה הרומית.

- 1 ראה: A.C. Johnson at al., *Ancient Roman Statutes*, Austin 1961, p. 207.
- 2 ראה בקטלוג של Münz Zentrum Auktion, 23.2, Köln 1979, p. 36. תודתי לשי' קידר, שאיתו שוחחתי על הממצא. לדבריו מדובר בממצא מאזורנו, אם כי מקורו המדויק לא ברור.
- 3 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor*, Princeton 1950, pp. 653, 1522.